

DEMOKRATIAMME JA HYVINVOINTIMME OVAT SIDOKSISSA KANSALAISAKTIIVISUUTEEN JA VAPAAN SIVISTYSTYÖN TRADITIOOMME

NIELS BUUR HANSEN, OVE KORSGAARD & BOSSE BERGSTEDT (TOIM.)

Demokratia ja vapaa sivistystyö-pohjoismaiset ideat ja 2000 luvun todellisuus

Kansanvalistuseura. Helsinki 2002, 242 s.

Ihmiselle, joka on harrastanut demokratiaa enemmänkin käytännössä ja joka on ollut aktiivinen yhteiskuntatoimija ilman teoreettisia sosiologian tai filosofian opintoja, ei ”Demokratia ja vapaa sivistystyö” -tekstikoelma alkuselaamisella tunnu kirjalta, jota lukisi ajanvietteekseen. Ensivaikutelma kuitenkin

johtaa harhaan: kirja on ihan inspiroiva, eikä kokonaisuudessaan lainkaan liian teoreettinen.

Tekstien kirjoittajat valistuneina ja ilmeisinä kansanvalistajina ovat lukeneet teoreetikonsa hyvin ja siteeraavat eri ajattelijoita siis hieman liiankin tiuhaan. Koska kirjan toimittajat Niels Buur Hansen ja Ove Korsgard niin selkeästi nostavat alkutekstissä sosiologi Habermasin ajatukset keskeiseksi kommentoinnin lähtökohdaksi, palaavat useat kirjoittajista juuri Habermasin ajatuksiin. Tämä voi aiheuttaa torjuntareaktion sille kirjan käteensä ottavalle, joka ei aiemmin ole Habermasin

teorioita sisäistänyt niin hyvin, että uskaltaisi lähteä polemisimaan hänen käsityksiään eurooppalaisen demokratian ja kansanvallan tulevaisuudesta. Siitä näkökulmasta onkin ihan hyvä, että loppuun on liitetty Habermasin oma haastattelu Die Zet -lehdelle. Sitä kautta voi hänen ajattelustaan saada paremman kuvan kuin muiden siteeraamista yksittäistä lauseista ja ajatuksista.

Kirja on koottu yli kolmenkymmenen eri pohjoismaisen kirjoittajan tekstistä. Kirjoittajia voi kai kaikkia tavalla tai toisella sanoa kansansivistäjiksi. Kirjoittajat käsittelevät eri näkökul-

mista tämän päivän haasteita vapaalle kansansivistykselle, kasvatukselle, valistukselle ja demokratialle, sitä mihin suuntaan demokratia on menossa globalisaation edetessä ja mitä pohjoismaalaisuus tai pohjoismainen ”malli” tai suunta voisivat olla.

Kirjan tekstien kirjoa kuvaa otsikko-otos: Radikaali demokratia, Vaalitaan ”poliittista ihmistä”, Artikulaatio ja representaatio Euroopassa, Kansansivistys kronoksen ja topoksen välissä, Oman elämänsä arkkitehti, Luvattu maa, Ajatuksia laitamilta, Habermasin diskursiivisuus ja grundtvigilainen keskustelu, Kansansivistystä - eurooppalaisen hyvinvoinnin ja maailmanlaajuisen kilpailukyvyn hyväksi?, Tulevaisuuden Eurooppa jättimäinen soppakeittiö vai vapaiden kansalaisten yhteisö?, Elinikäiselle oppimisella demokratiaa eurooppalaisille työmarkkinoille, Internet demokratian palveluksessa – Otavan opiston valinta jne. Tämä on siis vaan otos otsikoista.

Tekstien epätasaisuudesta, tai ehkä juuri kiitos sen, eri kirjoittajien ja näkökulmien kirjon takia, jokainen löytää kirjasta jonkun väitteen tai ajatusrakennelman, joka vie pohdintaa eteenpäin ja inspiroi väittelemään mielessään kirjoittajien kanssa. Osa kirjoittajista lähesyty aihettaan hyvinkin suurten linjojen kautta, toiset taas ennemminkin oman käytännönläheisen ”ruhonjuuritason” näkökulmasta.

ONKO MEILLÄ YHTEINEN IDENTITEETTI?

Lukiessa jää miettimään ”pohjoismaalaisuutta” tai ylipäätään ”yhteisen identiteettiä” ja nk.

yhteisiä arvoja. Sidos pohjoismaalaisten välillä on sekä heikko että vahva. Suomenkieliset useasti luulevat, että he yksin kokevat pohjoismaalaisuuden – yhteisen identiteetin – enemmän hokemana kuin todellisuutena. Tätäkin kirjaa lukiessa huomaa, että tanskalainen näkökulma, tai ruotsalainen, tai norjalainen, puhumattakaan färsaarelaisesta eroavat toisistaan. Ja silti tämä kirjoittajajoukko, joka toimii opetuksen ja vapaan kansansivistyksen alalla, lienee keskivertoa homogeenisempi porukka, ehkä enemmänkin pohjoismaalaisuudesta ja sen arvoista kiinnostuneita, kuin yhteiskunnissamme keskimäärin ollaan.

Helposti luulemme, että kokemuksemme ja näkemyksiemme arvopohja on samanlainen, mutta lukiessa jää vertailemaan ”että tuo nyt on niin tanskalaista, meillä on kyllä ihan eri lailla...”. Ja sittenkin on joku yhdistävä tekijä, historia, yhteiskuntajärjestelmä, perinne, tai mikä lie, joka saa aikaan sen, että edes ymmärrämme toistemme tarinaa, ajatuksen kulkua, paremmin kuin useiden muiden. Jos huomaamme vivahde-erot ajattelussamme ollessamme pohjoismaalaisten keskuudessa – tai lukiessamme pohjoismaalaista tekstikokoelmaa – huomaamme yhteenkuuluvuuden ja samankaltaisuuden, kun laajennamme kanssakäymistämme Pohjoismaiden ulkopuolelle.

BALTIT JA POHJOISMAINEN TAPA AJATELLA

Pohjoismaista yhteistyötä on viimeaikoina laajennettu niin, että sitä tehdään eri tasoilla useasti tiiviisti Balttien kanssa (jotka hekin keskenään tuskailevat tämän – onko yhteistä identifi-

kaatiota vai ei – kysymyksen kanssa). Näissä kohtaamisissa pohjoismaalaiset saavat huomata, että heillä on keskenään todella kaikesta, jopa kielivaikeuksista huolimatta, yhteistä, ja ettei se yhteinen välttämättä ulotu Suomenlahden tai Itämeren toiselle puolelle, vaikka samankaltaisuuksia ja sukulaisuuttakin löytyy. Saman ovat kokeneet ne, jotka ovat EU:ssa arjen asioissa joutuneet hoitamaan asioita – yhtäkkiä pohjoismainen naapuri on tuntunut tuttuakin tutummalta esimerkiksi ranskalaiseen kollegan ajateluun verrattuna.

TASA-ARVON JA YHTEISVASTUUN TAVOITTEET JA VAPAA SIVISTYSTYÖ

Kirjan kirjoittajat pohtivat kansanvaltaa ja demokratiaa, yksilöä, yksilön vastuusta. Demokratian tulevaisuus globalisointuneessa maailmassa ja huoli siitä kulkee punaisena lankana läpi kirjan. Pohjoismaalaiset ovat läheneet rakentamaan hyvinvointiyhteiskuntaa ja ankkuroineet tasa-arvoisuuden ja yhteisvastuullisuuden tavoitteet kaikesta huolimatta varsin syvälle. Sitä ei aina muista, ennen kuin näemme toisen suhtautua asioihin ja rakentaa yhteiskuntaa.

Kirjassa toistetaan, eri tavoin esitettynä ajatus, että pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli ja demokratian ruohonjuuritason ankkurointi ovat olleet erityisesti sidottuja meidän rikkaaseen ja laajaan vapaaseen sivistystyöhön, kansanopistoihin, aktiiviseen kansalaisyhteiskunnan toimintaan. Varmaan niin onkin, vaikka siinäkin on pohjoismaiden kesken ollut aika lailla eroja. Tulevaisuuden haaste, niin kuin monet kirjoit-

tajistakin tuovat esille, on suuri. Ilmeisesti tämä on tilanne kaikissa pohjoismaissa.

MALLIA MUILLE?

Onko pohjoismaisella vanhalla kansanvalitus & sivistystyön perinteellä annettavaa muulle Euroopalle integraation edetessä? Onko olemassa uutta tapaa tehdä kansansivistystä ja kumpuaako se sittenkin samoista perusarvoista ja perinteisesti, vaikka toimintatavat muuttuvat? Selviääkö se hengissä globalisoituvassa maailmassa? Miten käy demokratian ja kansalaistoiminnan, kuuluuko kansalaisen ääni, kun talusvoimat saavat vapaasti toimia ja poliittinen järjestelmä näyttäytyy heikompana säätelijänä?

Kun katsomme EU:ta, varsinkin nyt laajenemisen jälkeen, on vaikea nähdä, että ns. pohjoismaalaiset arvot tai aktiivinen kansalaisuus olisivat mitenkään etusijalla unionissa, vaikka joissakin julkilausumissa ja ohjelmissa niistä puhutaan. Tai, kun katsoo Irakin sotaa, ja maailman kiistämättömän supervallan Yhdysvaltojen ajattelua, ja sitä, mikä on oikeutettua toimintaa ja

miten ”demokratiaa” viedään muihin maihin, on vaikea tunnistaa, että eläisimme ihan samassa ”maailman kylässä”, jossa jakaisimme samat arvot ja puhuisimme samasta demokratiasta.

Demokratia ja vapaa sivistystyö – pohjoismaiset ideat ja 2000-luvun todellisuus -kirjan kirjoittajat kuitenkin näyttävät, joitakin pessimistisempiä arvioita lukuunottamatta, lähes yksimielisesti, jos nyt ei automaattisesti luottavan siihen, että pohjoismailla on annettavaa Euroopalle ja maailmalle, ehkä nyt enemmän kuin koskaan.

Teksteissä löytää paljon hauskoja helmiä ja humoristisia ja provosoivia väitteitä. Esimerkiksi Per Inge Bätnesin (norja) toteamus, että koulun tavoite on varustaa meidät osoitteella, herättää ajatuksia. Hän pohtii aikamme globalisaation ja lokalisaaation prosesseja ja niiden merkitystä identifikaatiolle ja ihmisten mahdollisuuksille ilmaista mielipiteitään. ”Kansanvalittajien olisi nykyään syytä olla enemmän huolissaan artikulaatiomahdollisuuksista kuin representaatio-oikeuksista, hän sa-

noo. Näin siksi, että ”mielipiteiden väheneminen ja demokratian alijäämä eivät ensikädessä synny representaatiomahdollisuuksien puutteesta”.

Demokratian tai aktiivisen kansalaisuuden syvimmän olemuksen pohdiskelu voi olla joskus uuvuttavaa, niin kuin saippua, josta ei oikein saa kiinni ennenkuin se luiskahtaa käsistä. Kun on kyseessä pohjoismaiset kirjoittajat, on demokratia ja kansanvalta tietenkin kaiken elämän, sivistyksen ja kansanvalituksen perimmäinen tarkoitus. Piristävää on kuitenkin se, että jotkut myös kyseenalaistavat tai suhtautuvat kriittisyydellä tapaan käsitellä tai määritellä demokratia. Niels Höjlund (Tanska) pohdiskelee: ”... eikö demokratian pitäminen elämismuotona ole myös merkki totalitaristisesta, jostain, jonka kaiken aikaa laajennuttava, pureuduttava yhä uusille ihmiselämän alueille, muodostaen ihmisen koko olemassaolon ytimen?”

Laura Lodenius